

vším výrobních. Vytvářením materiálních, věcných výrobních sil lidé při určitých sociálních podmínkách rozvíjejí své tvůrčí schopnosti, získávají znalosti a návyky, které se fixují ve stále nových a nových výrobních silách.

LITERATURA

1. MARX, K. — ENGELS, B.: Vybrané spisy II, Praha 1954.
2. ENGELS, B.: Vývoj socialismu od utopie k vědě. Knížnice marxismu-leninismu. Praha 1972.
3. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy 3. Praha, SNPL 1962.
4. LENIN, V. I.: Vybrané spisy 1. Praha 1972.
5. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy 13. Praha 1963.
6. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy 6. Praha, SNPL 1959.
7. MARX, K.: Kapitál I. Praha 1954.
8. MARX, K.: Rukopisy Grundrisse 3. Praha, Svoboda 1977.
9. MARX, K. — ENGELS, B.: Vybrané dopisy. Praha 1956.
10. MARX, K.: Rukopisy Grundrisse 2. Praha, Svoboda 1974.
11. Zpráva Předsednictva ÚV KSČ O výsledcích plnění závěrů XV. sjezdu KSČ a dalším postupu při jejich realizaci. Rudé právo, 18. března 1978.
12. MARX, K.: Kapitál IV. Teorie o nadhodnotě, část III. Praha, Svoboda 1968.
13. LENIN, V. I.: Spisy 29. Praha 1955.
14. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy 3. Praha, SNPL 1958.
15. LENIN, V. I.: Spisy 5. Praha, SNPL 1953.
16. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy 27. Praha, Svoboda 1968.

HARMONICKÝ ROZVOJ ČLOVĚKA V SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI JAKO ESTETICKÝ A ETICKÝ PRINCIP

[Příspěvek k problematice komunistické světonázorové výchovy.]

VLADIMÍR ZAHRADNÍK

I. F. Smoljaninov se ve své práci *Problém člověka v marxisticko-leninské filosofii a estetice* (Problema čelavěka v marxistsko-leninskoy filosofii i estetike, Izdatelstvo leningradskogo universiteta 1974) zabývá také harmonickým rozvojem člověka v socialistické společnosti. Upozorňuje na to, že se ve vědecké literatuře harmonický rozvoj člověka v socialistické společnosti nejčastěji ztotožňuje s problémem jeho všestranného rozvoje a harmonický rozvoj je považován za pouhý důsledek všestrannosti rozvoje člověka.

V této souvislosti připomíná program XXIV. sjezdu KSSZ, ve kterém se hovoří o výchově člověka, který harmonicky v sobě obsáhl duchovní bohatství, mravní čistotu, fyzickou dokonalost. Harmonický rozvoj lidské osobnosti znamená sice v podstatě její všestranný rozvoj, avšak nejde o pouhou mechanickou, numerickou přítomnost všech složek vytvářejících a dotvářejících osobnost socialistického člověka. Harmonický rozvoj předpokládá, že jednotlivé složky jsou ve vzájemném, dialektickém a vyváženém vztahu. To

samozejmě přináší celou řadu dalších otázek, které si vyžadují zvláštní pozornosti.

Jak známo, harmonie měla už původně ve starém Řecku význam souladu, souhlasu, krásy. Byla chápána jako vnitřní i vnější svazek prvků předmětu, v kterém všechny části celku se vzájemně doplňují a podporují. Harmonie v souladu s tímto starořeckým antickým pojetím znamenala a znamená jednotu v různosti a různost v jednotě. Různost je podstatou harmonie, tvrdil Hegel a Lenin se ztotožňuje s Feuerbachem, píše o harmonii jako „jednotě světa“, t. j. vzájemném svazku, ve kterém vše „existuje a působí“.

Harmonie se projevuje v uspořádanosti obsahu dané věci, v dokonalé vyváženosti její struktury, v organické, ústrojné koncepci celku, která má relativní ukončenost a stálost. V harmonii je obsažen konec konců i smysl předmětu, jeho vnitřní nutnost, norma jeho reálné existence, vyváženost všech jeho prvků a částí podle starořeckého „ničeho příliš“. Alberti, renesanční teoretik umění, např. vidí harmonii v přísné souměrnosti všech částí, které dohromady spojuje to, k čemu náleží. Harmonie není formálním znakem předmětu. Je jeho dokonalým způsobem existence a funkce.

Otázka harmonie i s ní úzce spjatá otázka míry existují ve filozofii, v matematice a v estetice už mnoho století. Jakési její náznaky už bychom mohli vysledovat ve starých orientálních filozofiích pravděpodobně v období, kdy se prvobytněspolečná společnost rozkládá, kdy se člověk začíná oddělovat od přírody a prvně pociťuje potřebu s ní žít v souladu, v harmonii (např. staroindická hinduistická filozofie).

V starořeckých obcích — polis je pocífována potřeba harmonie, mohli bychom říct, už na vyšší historické úrovni, v rovině vztahu člověk—společnost. Tato potřeba harmonie, která je narušena prohlubující se dělbou práce a prvním třídním antagonismem otrokářské společnosti, je vlastně podstatou a smyslem řecké morální filozofie, z níž se rodí např. i počátky společensky zaměřené estetiky.

Sokrates a sofisté (i když z jiných etických pozic) dávají filozofii člověkostředné idealistické zaměření. Vztah člověk—příroda, který byl charakteristický pro před Sokratovskou přírodní filozofii, se mění pod tlakem rostoucí členitosti společenské struktury a vznikem třídní společnosti ve vztah člověk—společnost a člověk se od této doby začíná dívat na přírodu prizmatem společenské struktury, t. j. nikoliv přímo, ale nepřímou, zprostředkovaně. Vztah jednotlivce ke společnosti se stal pro Sokrata morálním problémem, poněvadž vyplynul z aktuálních potřeb starořecké obce.

Antropocentrismus sokratovské filozofie není samoúčelný, cílem jeho zkoumání a poznání není izolovaný člověk, člověk sám o sobě, ale člověk-individualita, mající býti včleněna, integrována do lidské společnosti jakožto její ústrojná součást. To byl tehdy živý problém otrokářské společnosti. Sokratův výrok „a tu mě krajiny a stromy nechťejí ničemu naučit, kdežto lidé v městě ano“ znamená, že ve filozofii nastal posun od přírody směrem k člověku, od materialismu k idealismu a tento posun byl motivován konkrétními třídně-historickými podmínkami.

Ve starém Řecku byla harmonie chápána, jak známo, i v rovině vztahu hmotného (fysického) a dušního. Krása byla spatřována nejen v dokonalé souměrnosti, symetrii jednotlivých částí, ale v jejich souhře, jejíž dokonalost

— harmonie znamenala ve svém nejvyšším projevu oduševnělost, stav krásy, ve kterém fyzické a duševní splývá v umocněný životní projev.

Harmonie v antickém Řecku však nemá už metafyzický charakter, jaký měla např. ve staré indické filosofii. Tam harmonie je jakýmsi překonáním rozporů „konečného, nedokonalého, disharmonického světa“. Tento svět je světem empirie, který se podle hinduistické filosofie zmítá v neustálém rozporu mezi existencí a neexistencí, mezi životem a smrtí. Tento rozpor chce tato filozofie překonat uvedením nekonečného Ducha, Brahmy, který nemá jen podobu boha-harmonizátora, ale je spíše vnitřní dimenzí člověka, zorným uhlem, pod nímž se člověk dívá na svět „duchovním zrakem“, t. j. synteticky a harmonicky. Hinduistická filozofie tedy nepopírá tento skutečný, empirický svět, ale chce ho, jak např. tvrdí čelný představitel této filozofie Dr. Rád-hakrišnan, reinterpretovat z hlediska jakéhosi vyššího duchovního a harmonického řádu. Ve starém Řecku se však harmonie už dostává z oblasti Ducha na zem, je ideálem, splývajícím s pojmem dobra a krásy, je ideálem uskutečnitelným na tomto světě.

Vědecký světový názor sdílí tento optimistický pohled na harmonii a vidí ve všestranném a harmonickém rozvoji člověka důležitý nástroj a předpoklad pro přechod k vyššímu stupni rozvoje socialistické společnosti. Zhruba lze harmonický vývoj chápat ve třech stránkách, rovinách, které jsou navzájem podmíněny a tvoří nerozbornou dialektickou jednotu. Je to *za první* vztah mezi člověkem a společností, *za druhé* vztah mezi fyzickým a duševním, *za třetí* vztah mezi člověkem a prostředím, které ho obklopuje.

Vztah mezi člověkem a společností. Jak jsme uvedli v úvodu, pokoušela se už první třídní společnost — společnost otrokářská — o harmonické začlenění jedince do společnosti. Ovšem v třídní společnosti, založené na vykořisťování člověka člověkem, je harmonické sladění zájmů jedince se zájmy společnosti nemožné. Lze dosáhnout nanejvýš zájmů jednotlivce se zájmy jeho třídy, ovšem nikoli se zájmy celé společnosti založené na antagonismech, protikladech zájmů. Teprve socialistická společnost, která odstraňuje vykořisťování člověka člověkem, vytváří reálné předpoklady pro vznik harmonických vztahů mezi jednotlivcem a společností.

Úsilí socialistické společnosti o postupné vytvoření harmonických vztahů mezi jednotlivcem a společností vyvrací názor pocházející z nepochopení vědeckého socialismu, jakoby socialismus usiloval o jednostrannou integraci, začlenění individua do společnosti a ztrátu jeho identity. Harmonizaci, sladění zájmů jednotlivce a společnosti nechápe marxismus-leninismus v žádném případě jednostranně, ale jak už zdůraznili klasikové, jako proces oboustranný, neboť čím uvědoměji a dokonaleji bude člověk sladěn se společností, tím lépe bude jako jedinec žít jak po hmotné, tak i duchovní stránce.

Vzájemná vazba člověk—společnost byla na svou dobu dokonale promyšlena v idealistické řecké morální filosofii a tam také této vazbě byla dána etická a estetická kvalita. První třídní společnost po prvobytněspolečné předtřídní společnosti asi velmi silně pocítovala rozpor mezi obcí, státem na jedné straně a člověkem na druhé straně, který se stále ještě psychicky nevymanil z historicky dlouhotrvajícího přírodního stavu. (Svědčí o tom starořecká mytologie, jejíž pestrost ukazuje na dosud bezprostřední vztah k přírodě). Proto ta úporná snaha o řešení tohoto problému, které vzhledem k úrovni tehdejšího ekonomického rozvoje a z něho vyplývajícího filozo-

fického myšlení muselo mít nutně komplexní charakter, čili dotýkalo se celé lidské osobnosti ve všech jejích projevech. Avšak i když starořecká filozofie otázku harmonie na společenské úrovni nastolila a propracovala, mohla ji samozřejmě „chápat“ jen na úzké třídní otrokářské základně, nikoli v celospolečenském měřítku.

I když socialistická společnost vytváří předpoklady (ekonomické, politické, kulturní) pro harmonický vztah jednotlivce a společnosti, setkáváme se často s otázkou, zda lze měnit podstatu člověka, který je prý ve svém jádru egocentrický a zda lze dosáhnout vůbec v podmínkách socialismu a komunismu sladení celospolečenských zájmů se zájmy jednotlivce, a zda bychom neměli tedy přijmout liberalistickou ideologii, která s egocentrismem počítá a hlásá teorii, podle které úkolem společnosti je pouze tyto zájmy nějakým způsobem koordinovat, nikoli je omezovat. Samozřejmě vědecký socialismus je neslučitelný s liberalismem, poněvadž je založen na filozofii kvalitativně odlišné od všech předcházejících filozofií, na filozofii marxismu-leninismu, která nechce jen svět vykládat, ale která ho chce přetvořit, zdokonalit, tzn. že si klade před sebe určitý cíl, program, ideál, k jehož splnění zaměřuje veškeré své úsilí. Proto pojetí svobody je založeno na pochopení historické zákonitosti, na vnitřním ztotožnění se, splynutí s tímto ideálem a je nutně svým obsahem třídní, protože dělnická třída a její předvoj — komunistická strana je garantem této historické přeměny, přeměny starého společenského řádu v nový.

Celá praxe socialistické výstavby v Sovětském svazu, u nás i v ostatních zemích revolučního socialismu přinesla a přináší stále nové důkazy o tom, že vyrůstají noví lidé, s novým socialistickým vztahem k práci, s novou socialistickou morálkou. Praxe socialistické výstavby dokazuje, že egocentrismus je sociálním produktem vykořisťování člověka člověkem a že ho lze odstranit vytvořením nového společenského řádu.

Názor, že egocentrismus, individualismus je vrozený a vyplývá z biologické podstaty člověka, vychází z tvrzení známe tzv. biologické školy v sociologii z poloviny 19. a začátku 20. století. Podle této školy lze použít biologické zákony (boj o existenci, přirozený výběr, buněčná struktura organismu atd.) na život společnosti. Škola také využívá myšlenek hláсанých malthuzianismem a teorií rasismu.

Pokus vysvětlovat společenské jevy biologickými zákony, jak to např. činí sociální darwinismus a jiné podobné teorie, je nevědecký. Je sice pravda, že společenské jevy, společenské procesy obsahují biologické momenty a prostřednictvím nich i momenty chemické, fyzikální a mechanické, ale nelze, jak známo, společenské jevy a zákonitosti jako nejvyšší formu pohybu redukovat na biologické procesy a zákonitosti, které představují vývojově nižší formu pohybu.

„Přenášení biologických pojmů do oblasti společenských věd je fráze“, píše V. I. Lenin. (1, s. 347) Biologická teorie má svou společensko-třídní podstatu. Tato podstata spočívá ve snaze zastírat skutečné zákony společenského života tím, že člověka vykládá jako čistě biologickou bytost, které prý jsou vlastní „neměnné instinkty“ soukromého vlastnictví, individualismu a pod.

Vědecký socialismus se pochopitelně neutěšuje představou, že vybudováním základů nového společenského řádu automaticky vzniká nové vědomí člověka, nová psychika. Je si plně vědom toho, že zde působí faktor zpoždování

vědomí za bytím, existence kapitalistických, maloburžoazních přežitků ve vědomí lidí atd. Socialistické vědomí, jež předpokládá už alespoň jistý stupeň sladění individuálních zájmů se zájmy společenskými, se vytváří postupně *uvědomělou* praxí socialistické výstavby. Čím vyššího stupně dosahuje uvědomělost socialistické praxe, tím dokonaleji jsou sladěny individuální zájmy se zájmy společenskými a naopak, tím vyšší formy a kvality dosahuje socialistická společnost a to jak po stránce materiální (vyšší stupeň sladění celospolečenských a individuálních zájmů nutně zvyšuje pracovní iniciativu a působí na zvýšení produktivity práce), tak i po stránce duchovní, poněvadž harmonizace zájmů jednotlivce se zájmy společnosti umocňuje duchovní potenciál člověka i společnosti, činí život jednotlivce i společnosti bohatší a plnější, dává lidskému životu etickou dimenzi, náplň, zaměření, smysl.

Uvědomělost však lze promítnout do praxe socialistické výstavby v plném rozsahu jedině tehdy, když ji založíme nejen na poznání, teoretickém zvládnutí marxismu-leninismu (i když teoretická, poznávací složka je zde základní), ale také na složce citové a volní, která uvědomělost dotvořuje v materiální sílu. Jedině pomocí této citové a volní složky, které z teoretického poznání učiní *přesvědčení*, možno teorii marxismu-leninismu dokonale spojit s praxí socialistické výstavby a učinit je ideologií, světovým názorem dělnické třídy, účinným nástrojem revoluční přeměny světa a výstavby nového společenského řádu.

Při posilování prvku uvědomělosti v praxi socialistické výstavby je důležitou úlohou výchova. Socialistická výchova představuje celý složitý soubor výchovného působení s různými specifickými prostředky, ale jediným cílem.

Pro sladění zájmů jednotlivce se zájmy společnosti má např. velký význam výchova ke kolektivismu a ke kázní. Jak uvádí např. doc. dr. Mužík (2, s. 202), „význam kázně, podřízení zájmů jednotlivce zájmům celku je namnoze nedoceněn a mnozí lidé si představují, že v socialismu místo přísné kázně nastupuje kázeň dobrovolná. Je pravda — píše doc. Mužík — že voláme k dobrovolné disciplíně uvědomělého socialistického občana. Ale tuto dobrovolnost nechápeme jako libovůli, jako pouhou možnost dodržovat pořádek a plnit povinnosti. Dobrovolná disciplína za socialismu je neméně přísná a bezpodmínečná, ale podstata její dobrovolnosti spočívá v tom, že je v zájmu lidu a přináší jim prospěch. Na základě poznání, pochopení tohoto vztahu lidé tuto kázeň sami, dobrovolně, spontánně přijímají a jednají podle toho. Dobrovolná kázeň je tedy více než kázeň vynucovaná. Předpokládá samostatné, aktivní přijetí řádu přírody a společnosti, jeho ovládnutí a objektivizaci v jednání a přetvoření světa.“

A. S. Makarenko např. chápe kázeň, disciplínu jako nezbytný stupeň pochopení, zvládnutí a uvědomělé reprodukce řádu světa, ve kterém žijeme. Z pedagogického hlediska ji chápe jako cíl, ke kterému vychovatel směřuje všemi prostředky, celým výchovným systémem, celým uspořádáním života. Výchovu ke kolektivismu a kázní nelze chápat jako nácvik, drezúru nebo drill, tj. v zúženém smyslu, nýbrž jako výchovu v širokém smyslu, zahrnující všechny formy a prostředky pedagogického působení.

Výchova ke kázní má však ještě další pedagogický aspekt. Snáze v ní totiž dosáhneme uvědomělého stupně, pokud ji organicky skloubíme s výchovou ke skromnosti a pracovitosti. Výchovu ke skromnosti však nerozumíme nějaké hlásání evangelické chudoby, to by bylo v naprostém rozporu se záměry

socialistické společnosti, která usiluje o to, aby se hmotná úroveň lidí neustále zvyšovala, aby se lidé měli stále lépe.

Výchovou ke skromnosti rozumíme výchovu ke správnému chápání životní úrovně, která nespočívá jen v hmotném blahobytu, ale také v bohatství duchovním, v plném a bohatém duševním životě člověka. Člověk, který založí svůj život také na duchovních hodnotách, dovede si zpravidla sám stanovit správnou míru hmotného uspokojení. Příklad velkých osobností a revolucionářů, např. Marxe, Engelse a Lenina je zároveň příkladem životní skromnosti a oddanosti velkým ideálům, za které dovedli tito lidé nejen důsledně bojovat, ale pro které se také dovedli obětovat i za cenu osobního strádání. Životopisy těchto osobností se mohou stát významným pedagogickým prvkem ve výchově ke skromnosti, uvědomělé kázni a kolektivismu.

Správné socialistické, marxisticko-leninské chápání životní úrovně je kopec-konců i důležitým klíčem k rozvíjení harmonických vztahů mezi jednotlivcem a společností, protože člověk zaměřený jednostranně pouze na hmotný blahobyt nemůže nikdy v plné šíři a hloubce pochopit společenský cíl, společenský ideál vědeckého socialismu.

Často panuje ještě představa, jakoby marxismus jako důsledně materialistická filozofie redukoval obsah životní úrovně pouze na hmotnou stránku. Marxismus-leninismus samozřejmě považuje tuto hmotnou stránku životní úrovně za primární, základní (jinak by ani nemohl být materialismem), ale nepodceňuje přitom stránku duchovní. Naopak, přikládá jí v životě člověka důležitou úlohu.

Tím vlastně docházíme k závěru, že dokonalý harmonický rozvoj na úrovni člověk — společnost předpokládá také sladění a dosažení správné proporcionality, míry mezi hmotnými a duchovními zájmy člověka, t. j. v podstatě na úrovni vztahu mezi fyzickým a duševním.

Harmonický vztah mezi duševním a tělesným je cílem, touhou člověka od dávných dob. Dosáhnout v člověku maximálního sladění duševního a tělesného, duševních a hmotných zájmů je ovšem, jak připomíná I. F. Smoljaninov, obtížná záležitost, je to úkol nesmírně složitý, obtížný a náročný. I pro tento druh, tuto stránku harmonie je nutno nejprve vytvořit příznivé společenské klima jako základní podmínku jejího budoucího uskutečnění.

Socialistický stát vytváří optimální podmínky pro rozvoj tělesné i duchovní kultury člověka. Dosažení plné harmonie mezi tělesným a duševním předpokládá systematické a plánovité pěstování kultury ducha i kultury těla. Socialistická společnost tomuto úkolu věnuje velkou pozornost, věnuje nemalé prostředky na rozvíjení tělesné kultury a všeho, co s ní souvisí a rovněž nemalé prostředky na vzdělávání a rozvoj duchovní kultury. Staronové heslo ve zdravém těle zdravý duch nelze chápat jen v tom smyslu, že by zdravé tělo bylo předpokladem zdravého ducha, ale i naopak, tj. v tom smyslu, že zdravý duch, správné hodnotové orientace pomáhají leckdy překonat i fyzické obtíže. Jsou např. zajímavé výsledky, které v tomto směru dosahuje psychoterapie.

Socialistická společnost má maximální zájem na harmonickém rozvoji jak fyzických, tak i duševních schopností každého jedince, proto vytváří maximum prostředků a příležitostí jak v oblasti kultury fyzické, tak i v oblasti kultury ducha. Ovšem samotné sladění rozvoje fyzických a duševních schopností je závislé na individuálním založení každého jednotlivce, je předmětem výchov-

né práce, opírající se o výzkum pedagogické psychologie, ale také a především o osobnost vychovatele, o jeho pedagogický cit a um, založený na znalosti zkušenosti.

N. K. Krupská napsala, že kultura je cement, jenž upevňuje všechno, čeho jsme dosáhli. Duchovní kultura souvisí s nejvyššími prvky nadstavby společnosti: filozofií, společenskovědním myšlením, literaturou a uměním. Zároveň v jisté míře ovlivňuje všechny sféry životní činnosti lidí, neboť bez vysoké úrovně kultury není možná ani vysoce produktivní práce, ani zdravý způsob života člověka, ani účast mas na řízení socialistické společnosti atd., uvádí prof. G. Glezerman ve statí *Místo vzdělání a duchovní kultury v socialistickém způsobu života*.

Rozvoj vzdělání a duchovní kultury v podmínkách socialistické společnosti lze dokumentovat celou řadou důležitých údajů o počtu škol, divadel, koncertů, vydávaných knih atd., které dokazují bohatství a pestrost kulturního projevu v socialistické společnosti. Toto bohatství spočívá nejen v tom, že člověk vnímá kulturní hodnoty, ale že je také tvoří. V. I. Lenin hned v první fázi socialistické revoluce v Rusku zformuloval hlavní úkol socialistické kultury v tom smyslu, „že je nutno učinit z nejnižších vrstev tvůrce dějin“ (3, s. 444), učinit z lidových mas aktivní tvůrce socialistické kultury, subjekt kulturní tvorby.

Socialismus však také nechápe vzdělání a duchovní kulturu statisticky, jen jako počet akcí a zapojených jednotlivců (i když kvantitativní hledisko je i v tomto případě velmi důležité). Chce dosáhnout co největší účinnosti vzdělání a duchovní kultury v kvalitativním smyslu, chce, aby vzdělání a duchovní kultura opravdu obohacovaly vnitřní život člověka, prohlubovaly jeho myšlenky a city, pomáhaly mu, aby si osvojil, vytvářel takovou životní filozofii, která by ho uspokojovala a dávala celému jeho životu hodnotné individuální a společenské zaměření, aby pomáhala vytvářet správnou hierarchii životních hodnot.

Jedním z důležitých úkolů vzdělání a duchovní kultury je pěstovat v člověku zdravou emocionalitu, citovost, která se liší od sentimentality tím, že je vždy spojena s myšlenkou, že nikdy není od ní izolována. Výchova k této zdravé citovosti je zároveň předpokladem k tvorbě ideálů osobních a společenských a zároveň předpokladem k jejich postupnému sladění, harmonisaci. Sportem lze např. velmi dobře vypěstovat smysl pro kolektiv, avšak společenský ideál možno formovat (samozřejmě na základě určité znalosti) jen prostřednictvím duchovních hodnot, hodnot etických, estetických, uměleckých a pod.

Vyrovnaný harmonický vztah mezi duševním a tělesným, v kterém by duchovní hodnoty zaujímaly důstojné místo vedle základních hodnot materiálních, ekonomických, je tedy nejen předpokladem dobrého a plného života jednotlivce, jeho tělesného i duševního zdraví, ale i podmínkou a předpokladem jeho *dokonalého* sladění se zájmy společnosti, s jejími cíli a ideály. Tuto skutečnost si socialistická společnost plně uvědomuje a počítá s ní pro svůj další rozvoj.

Zabývali jsme se harmonickým rozvojem člověka v socialistické společnosti na úrovni vztahu mezi tělesným a duševním, který se uskutečňuje uvnitř jednotlivce a na úrovni vztahu člověk—společnost, který už probíhá v podmínkách interindividuálního, kolektivního styku. Člověk je sice tvorem

společenským, jak už víme od Aristotela, ale dříve, než byl tvorem společenským, byl produktem přírody a zůstal s ní doposud těsně svázán. Proto se také člověk nemůže rozvíjet harmonicky, pokud nebude brát v úvahu svět, přírodu, která ho obklopuje a pokud se nebude snažit s ní žít v souladu. Úvahy o harmonickém rozvoji člověka by tedy byly neúplné, pokud bychom do nich nezahrnuli *harmonický vztah člověka k okolnímu světu, k přírodě*.

„Subjektivní myšlení a objektivní svět musí být ve vzájemném souladu“, psal Engels. Člověk sice v průběhu svého společenského vývoje zmenšil svou závislost na přírodě v tom smyslu, že se dovede bránit proti jejím negativním vlivům celou řadou vědecko-technických prostředků, ovšem nicméně zůstává na přírodě závislý. Bez přírody by neexistoval ani jeho život, bez přírody by člověk nemohl realizovat svůj vědecko-technický pokrok. Příroda není pro člověka jen důležitým zdrojem existenčním, biologickým a důležitým zdrojem ekonomickým, ale je důležitá pro člověka i jako významný zdroj etických i estetických hodnot, bez nichž by byl jeho život značně ochuzen.

Člověk je tvůrcem vědecko-technického rozvoje a musí být tedy i nositelem, garantem jeho proporcionality a míry, jejíž překročení by narušilo životní prostředí, ohrozilo by samotnou existenci člověka. Otázka dalšího technického rozvoje se dnes stává nejen otázkou ekonomickou, t. j. jak tento rozvoj plánovat, urychlit a zintenzivnit, ale i otázkou ekologickou, tzn. jaký dopad bude mít vědecko-technická revoluce na životní prostředí. Ovšem vidět technický rozvoj, který je nezbytný pro další rovnoměrné uspokojování životních potřeb člověka, jen v perspektivách ekonomických a ekologických by bylo neúplné. Technický rozvoj je stále více nutno sledovat i v perspektivách filozofických, etických, v perspektivách smyslu lidského života, jeho individuálního i společenského zaměření, z hlediska správného pojetí životního štěstí, blahobytu, jeho spravedlivého společenského rozdělení a pod. A právě vědecký socialismus usiluje o komplexní řešení problému technického rozvoje: jako vztahu člověka k přírodě, ke společnosti i k sobě samému, ke svému osobnímu štěstí, fyzickému i duševnímu zdraví.

Moderní věda a technika, jak připomíná Ján Letaši [6], svou dnešní problematikou ukazují právě na těsné spojení člověka se společností a přírodou. Je neudržitelný, jednostranný, konkvistádorský postoj člověka k přírodě, který byl charakteristický pro baconovské renesanční pojetí člověka-dobývatele. Tento postoj přešel do kapitalismu, kde se mohl rozvinout proto, že plně odpovídal třídní vykořisťovatelské podstatě této společnosti. V 19. století, kdy rozpory kapitalismu se zostřují a kdy se už začínají projevovat negativní známky bezohledné exploatace přírody, přicházejí varovné hlasy. Např. francouzský filozof a estetik Jean Marie Guyau hovoří o potřebě harmonického vztahu člověka k přírodě. Člověk si už začíná uvědomovat, že svým příliš utilitárním vztahem k přírodě si vlastně sám podřezává větev, na které sedí. Je příznačné, že kritika člověka k přírodě se objevuje tehdy často ve spojitosti s kritikou kapitalistického společenského řádu.

„Nebudeme se však příliš chlubit svými vítězstvími nad přírodou“, píše B. Engels. „Každé z těchto vítězství má ovšem za prvé účinky, které jsme sledovali, ale za druhé a za třetí zcela jiné nepředvídané důsledky, které velmi často negují význam těch prvních.“ Dnes se zcela oprávněně hovoří o nutnosti společenské kontroly nad stále intenzivnějšími a extenzivnějšími zásahy člověka do přírody. Uchránit přírodu znamená uchránit životní prostředí. Aby

člověk mohl žít s přírodou v souladu, musí se snažit udržet za každou cenu rovnováhu uvnitř přírody, poněvadž ta je jednou z důležitých podmínek její existence zrovna tak, jako je důležitou podmínkou existence člověka (např. rovnováha mezi jednotlivými biologickými funkcemi lidského organismu) a lidské společnosti (rovnováha mezi výrobou a spotřebou atd.).

Rovnováha uvnitř systému i mezi systémy je tedy principem relativní stálosti, identity těchto systémů, je významným předpokladem jejich správné funkce, zrovna tak jako boj protikladů je předpokladem absolutní změny, pohybu, vývoje, který tuto rovnováhu posouvá na stále vyšší a kvalitativně dokonalejší úroveň, směrem k takovému dokonalému stavu rovnováhy, který nazýváme harmonií.

Staří Řekové nastolili ideál harmonie jako ideál dokonalého souladu, dokonalé vazby mezi jednotlivými částmi celku, jako ideál funkční dokonalosti, symetrie, jako princip estetický i etický. To znamená, že nechápali harmonii pouze jako symetrii, soulad vnější, ale že tato vnější jevová souměrnost, souměrnost formy byla pro ně výrazem souměrnosti vnitřní, výrazem symetrie lidského ducha, charakteru, obsahu, byla pro ně nejen otázkou vnější krásy, ale i otázkou krásy vnitřní, dotýkala se mravní úrovně člověka.

Socialismus vytvořil základní předpoklady pro realizaci tohoto ideálu tím, že odstranil třídní antagonismy, vykořisťování člověka člověkem, že buduje kvalitativně vyšší, dokonalejší a spravedlivější společenský řád.

Dosáhnout harmonického rozvoje člověka v socialistické společnosti, v němž všechny složky by byly ve vzájemném dialektickém vztahu, je také důležitým úkolem výchovným. Je to úkol velmi složitý a dlouhodobý, který je nutno řešit komplexně, t. j. celým souborem pedagogického působení (rodina, škola, pracoviště, zájmové organizace a pod.). V celém tomto komplexu však zaujímá zvláštní postavení etická výchova, výchova charakteru, jež obsahuje takové důležité komponenty, jako je výchova ke kolektivismu, kázní, pracovitosti, odpovědnosti, osobní skromnosti, při kterých zvláště osobní příklad vychovatele je zcela nezastupitelný a při níž též moment sebevýchovy má významný podíl. Důležité postavení v tomto pedagogickém komplexu má dále výchova estetická, kterou nelze omezovat pouze na výchovu uměleckou, ale je nutno pedagogicky využívat estetických hodnot přírody a lidské práce. To všechno jsou ovšem jen některé z mnoha náročných úkolů komunistické světonázorové výchovy.

LITERATURA

1. LENIN, V. I.: Spisy 14. Praha 1957.
2. Výchova ke kolektivismu a kázní — úkol světonázorové výchovy. Socialistická škola 1976—1977, č. 5.
3. LENIN, V. I.: Spisy 36. Praha 1959.
4. Věda, technika, životné prostredie a zodpovednosť. Filozofia 1976, č. 6.
5. LENIN, V. I.: Spisy 29.
6. MARX, K. — ENGELS, F.: Sočinenija. Tom 20.
7. XXV. zjazd KSSZ. Dokumenty a materiály.
8. XV. zjazd KSČ. Dokumenty a materiály.